

پی جویی خودکشی از علت شناسی کارآگاهان تا واکاوی در پرتوی قوانین

جاسم رشیدی^۱، علیرضا سایبانی^۲

^۱ دانشجوی دکتری رشته حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس

^۲ استادیار گروه حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس

چکیده

خودکشی به عنوان یک پدیده مذموم در شرع و قانون می باشد به طوری که در قرآن کریم و سایر مستندات دینی نهی شده و در بعضی از سیستم های قانون گذاری کشور ها جرم انگاری شده است، با توجه به مطالب فوق متأسفانه شاهد بالا رفتن آمار خودکشی هستیم عاملی که اقدام به آن یکی از مهم ترین شاخص های بهداشت روانی یک جامعه به حساب می آید. اهمیت موضوع در مواردی است که سعی می شود قتل را به عنوان خودکشی جلوه دهند تا راهی برای فرار مجازات محسوب شود لذا جدای از شناخت مباحث حقوقی و قانونی خود کشی لازم است علت شناسی و پی جویی خودکشی از سوی کارآگاهان پلیس نیز در یک راستا صورت بگیرد که انگیزه و ماهیت خود کشی چه بوده است. لذا در تحقیق پیش رو ضمن تعریف و علل خودکشی از زاویه علوم جنایی اثباتی همچون پزشکی قانونی و پلیس علمی به جایگاه آن در حقوق و قوانین کیفری نیز پرداختیم که مشخص شد عوامل اقدام به خود کشی می تواند متغیرهایی چون بیماری، استعمال مواد مخدر و روان گردان، یاس و ناامیدی، اختلاف خانوادگی و.. باشد که شیوه های آن نیز می تواند خوردن سم، شلیک به خود، خودزنی و دارآویختگی باشد. در خصوص روند جرم انگاری خودکشی نیز در قوانین مجازات چه قبل و چه بعد از انقلاب جرم و مجازاتی پیش بینی نشده بود و صرفاً در قوانین خاص چون قانون جرایم رایانه ای برای معاونت در خودکشی و قانون جرایم نیروهای مسلح برای مباشر به صورت پراکنده جرم انگاری صورت گرفته است. روش تحقیق از نظر نوع و هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی بوده و جمع آوری مستندات از طریق بررسی اسنادی و فیش برداری بوده است.

واژه های کلیدی: پی جویی خودکشی، علت شناسی، علوم جنایی اثباتی، جرم انگاری خودکشی.

مقدمه

هر جامعه ای برای حفظ و صیانت خود و برقراری مناسبات سالم و هماهنگی میان افراد و نهادهای اجتماعی به وضع قوانین می پردازد (اردبیلی، محمد علی، ۱۳۸۶، ۱۲۶) ، خودکشی به حالتی از مرگ اطلاق می شود که نتیجه مستقیم یا غیرمستقیم عملی است که شخص قربانی، آن را انجام داده و از نتیجه عملش آگاه بوده است (آرون، ریمون، ۱۳۸۱، ۳۷۶). در شرع اسلام نیز، مستند به آیه ۲۹ سوره نساء خداوند می فرماید: ... لا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ... خودکشی نهی شده و تحقیقاً، نادیده گرفتن آن، موجب عقوبت اخروی است (طباطبایی، محمد حسین ۱۳۸۹، ۱۲۴) و با توجه به دلایل فقهی چون کتاب، سنت و عقل حرمت خودکشی بدون تردید استنباط می گردد. در قوانین جزایی ایران نیز اعم از قانون مجازات مصوب سال های ۱۳۰۴ و ۱۳۵۲ و قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۲ و قوانین مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ و ۱۳۹۲ نیز راجع به خودکشی، جرم و مجازاتی پیش بینی نشده بود و چون خودکشی جرم نبود، معاونت در خودکشی هم جرم نبود. اما آمارهای تکان دهنده که بیان می کرد سالانه حداقل یک میلیون نفر در سراسر دنیا خودکشی می کنند و این آمار در کشور ما نیز رشد قابل توجهی داشت به طوری که در کشور ایران سالانه ۶ نفر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت در ایران خودکشی می کنند که معادل ۴۲۰۰ نفر در سال است (هرچند همه خودکشی ها موفق نمی شوند). (صابری، محمد، ۱۳۸۹، ۱۱) در سال ۱۳۸۸ قانونگذار با تصویب قانون (جرایم رایانه ای)، در بند (ب) ماده ۱۵ این قانون، دعوت به خودکشی را جرم انگاری نمود. که در آن روش خودکشی موضوعیت ندارد و مقید به نتیجه نیست. (شاکری، ابوالحسن، رستگاری، ماندانا، ۱۳۹۴، ۸۸) و یا اینکه در قانون جرایم نیروهای مسلح خود زنی جرم انگاری شده است. در جرم شناسی نیز موضوع خودکشی از دو جهت مورد بررسی قرار گرفته است اول از زاویه علت شناسی چون پزشکی قانونی، پلیس علمی و دوم از بعد نظری مورد توجه صاحب نظران آن واقع شده است به طوری که امیل دورکیم علل خودکشی را (جامعه) دانسته و زیگموند فروید آن را در (ضمیر ناخودآگاه) جستجو کرده است و یا اینکه سزار لمبروزو در کتاب خود به نام انسان جنایتکار علل مختلفی چون شهوت، حاملگی قبل از ازدواج، افت مالی، ورشکستگی، ناتوانی، مشقات خانوادگی، حسادت، بیماری، و... را از عوامل خودکشی بیان می کند. از همین رو بر اساس یکی از تحقیقات صورت گرفته (مولوی، حسین، اعظمی، مهران، ۱۳۸۵، ۸۵) نتایج به دست آمده نشان می دهد که افراد خود زن مراجعه کننده به پزشکی قانونی دارای ویژگی های ذیل هستند، افرادی خود راضی و خود شیفته، خشم و خصومت را متوجه دیگران می کنند، از دیگران انتقاد می کنند، افراد دیگر را مقصر خرابکاری های خود می دانند و در رابطه های اجتماعی سطحی هستند. به طور کلی نارسایی و ناکارآمدی افکار، احساس بی ارزشی و گناه، یاس و ناامیدی، از دلایلی هستند که افراد دارای افسردگی اقدام به خودکشی می کنند. (خاکپور، محمد، مهرآفرید، معصومه، ۱۳۹۱، ۱۴۱)

مبحث اول: تعاریف و پیشینه

گفتار اول: تعریف و طبقه بندی خودکشی

تقسیم بندی های به عمل آمده در مورد خودکشی ها متفاوت می باشد. برخی از مولفان خودکشی ها را بر اساس علل و عوامل آن ها طبقه بندی نموده اند. برخی دیگر، مبنای طبقه بندی خودکشی ها را تمایلات انتحاری قرار داده اند. گروهی دیگر نیز بر اساس عناصر مادی و روانی خودکشی به تقسیم بندی آن پرداخته اند.

در سال ۱۷۳۷ (فونتن) برای نخستین بار کلمه *suicide* را در فرانسه به کار برد که برگرفته از دو کلمه لاتین (سوی) به معنی خود و (ساید) به معنی کشتن آمده است

خودکشی در لغت نیز عبارت است از اینکه کسی خود را به وسیله ای بکشد و در اصطلاح نیز عبارت است از اقدام به امری که موجب مرگ خود انسان باشد.

امیل دورکیم (۱۹۱۷-۱۸۵۸) در اثر معروف خود به نام خودکشی آن را پدیده ای اجتماعی به شمار آورده و چنین تعریف می کند:

"خودکشی عبارت است از هر نوع مرگی که نتیجه مستقیم یا غیرمستقیم کردار منفی یا مثبت قربانی کردن خویش ناشی می شود به گونه ای که قربانی خود می داند آن عمل این نتیجه را به بار خواهد آورد". (سالار زاده، نادر، ۱۳۹۳، ۳۹) منظور دورکیم در این تعریف از مرگ مستقیم عملی است که مستقیماً به مرگ شخص منجر می شود مانند حلق آویز کردن و مرگ غیر مستقیم عملی است که به طور غیر مستقیم مرگ شخص را به دنبال خواهد داشت مانند ترک نکردن خانه ای که در میان شعله های آتش در حال سوختن است و منظور از اعمال مثبت و منفی اعمالی هستند که از طریق اقدام عملی شخص مانند شلیک گلوله به خود و یا عملی منفی مانند اعتصاب غذا که مرگ را به دنبال دارد به وجود می آیند. (نجفی ابرندآبادی، علی حسین، ۱۳۸۴، ۳۸) و در ادامه آقای دورکیم ۴ دسته خودکشی را تشریح می نماید ۱- خودکشی خود خواهانه ۲- خودکشی دگر خواهانه ۳- خودکشی انومیک ۴- خودکشی تقدیر گرایانه

آشیل دلماس نیز خودکشی را عبارت می داند از "عملی که به وسیله ی شخص برای معدوم ساختن خود انجام می دهد، در حالی که اختیار مرگ و زندگی در حیطة قدرت اوست و از لحاظ اخلاقی موظف به انجام این عمل نمی باشد. (همان منبع، ص ۷۶)

در یک تقسیم بندی خودکشی به ۳ دسته ذیل تقسیم می شود: ۱- خودکشی کامل = عبارت است عملی که منجر به مرگ شود. ۲- خودکشی ناقص = صرف اقدام به خودکشی صورت می گیرد اما منجر به مرگ نشود. ۳- خودکشی احساسی = که فکر و تمایلات آن در ذهن فرد موجود باشد ولی به مرحله اقدام یا اجرا در نیامده باشد. (رنجبر، علی اصغر، ۱۳۸۹، ۱۸)^۱

بند اول: تاریخچه خودکشی

تاریخچه خودکشی را می توان هم سابقه با تولد انسان دانست به طوری که در برخی جوامع اولیه بشری به عنوان پدیده ای مذموم و شایسته مجازات - برای جسد فرد کشته شده و خانواده بازمانده - شناخته می شد، اما بررسی خودکشی به منزله یک پدیده اجتماعی جدی از دو-سه قرن پیش توسط پژوهشگران اروپایی آغاز شده است. در این کشورها عبور از زندگی سنتی و ورود به زندگی صنعتی بر آمارهای مربوط به خودکشی افزود تا جامعه شناسان و روان شناسان غربی در جستجوی عوامل خودکشی برآیند.

اما خودکشی در یکی-دو دهه اخیر بار دیگر به طور خاص مورد توجه پژوهشگران و دولت مردان کشورهای مختلف قرار گرفته است. این بار عامل این جلب توجه، افزایش آمارهای مربوط به خودکشی و تغییر گروه سنی قربانیان از میان سالان و سالمندان به نوجوانان و جوانان است.

این گسترش روزافزون در سال های اخیر به ویژه در گروه سنی نوجوانان و جوانان باعث شده سازمان جهانی بهداشت روز ۱۰ سپتامبر برابر با ۱۹ شهریور را به عنوان روز جهانی پیشگیری از خودکشی معرفی کند و در این روز برای برخی کشورها برنامه های خاصی در نظر بگیرد.^۲

^۱ - رنجبر، علی اصغر، محمد ابری، امان، خودکشی تهاجم انسان به خود، فصلنامه اصلاح و تربیت، ۱۳۸۹، شماره ۱۰۶، ص ۱۸

اولین بار واژه خودکشی در سال ۱۷۳۷ توسط دوفونن فرانسوی به کار گرفته شد. بررسی خودکشی به منزله یک پدیده اجتماعی جدی از دو یا سه قرن پیش توسط پژوهشگران اروپایی آغاز شد و در این کشورها عبور از زندگی سنتی و ورود به زندگی صنعتی، بر آمارهای مربوط به خودکشی افزود و باعث شد تا جامعه شناسان و روان شناسان در جستجوی عوامل خودکشی برآیند. گسترش روزافزون خودکشی در سالهای اخیر باعث شد سازمان بهداشت جهانی روز ۱۰ سپتامبر برابر با ۱۹ شهریور ماه هر سال را به عنوان روز جهانی پیشگیری از خودکشی معرفی نماید

انواع خودکشی

از لحاظ نوع خودکشی نیز و پشت پرده آن به ساده و پیچیده تقسیم می شود، زمانی که فرد از یک وسیله برای از بین بردن خود استفاده می کند مانند اینکه فقط قرص مصرف می نماید ساده می گویند و اگر از چندین روش استفاده نماید پیچیده می گویند مانند اینکه شخصی ابتدا قرص مصرف کرده و سپس رگ خود را زده و در آخر با اسلحه به خود شلیک کرده است اما تقسیم بندی های مختلفی از خودکشی صورت گرفته است که به طور کلی شامل موارد ذیل می شود.

- ۱- خودکشی تقلیدی ۲- خودکشی ترحمی ۳- خودکشی اجباری ۴- خودکشی اینترنتی ۵- خودکشی دسته جمعی ۶-
- خودکشی آیینی ۷- خودکشی با قرار قبلی ۸- خودکشی به علت احساس گناه

تفاوت خودکشی با قتل عمد

- ۱- یکی از شرایط تحقق قتل عمد آن است که قاتل و مقتول ۲ شخص مجزا باشند؛ اما در خودکشی قاتل و مقتول یکی است.
- ۲- موضوع قتل، دیگرکشی است. بنابراین، کشتن خویش یا خودکشی نمی تواند موضوع قتل قرار گیرد، به همین دلیل برخی از حقوق دانان وجود شخص قاتل را یکی از اجزای رکن مادی قتل عمد به شمار آورده اند.
- ۳- قتل عمد اصطلاحی است حقوقی که بهترین تعریف آن که با قانون و رویه قضایی منطبق باشد، عبارت است از: سلب ارادی حیات از انسان زنده به وسیله انسان دیگری به طرق معین شده در قانون اما آدم کشی غیر از قتل عمد است، مانند اعدام مجرم به حکم دادگاه صالح که مأمور اجرای حکم قاتل نیست یا مرگی که در اثر حادثه، تصادف یا عملی رخ دهد که در وقوع آن، کسی مرتکب تقصیر نگردیده است. تفاوت و تمییز بین خودکشی و قتل عمد توسط علوم جنایی همچون پلیس علمی و پزشکی قانونی امکان پذیر است.

انگیزه و قصد در خودکشی:

با وجود اینکه افسردگی ممکن است علت و انگیزه اولیه خودکشی باشد اما عوامل دیگری نیز غالباً در خودکشی نقش دارند الکل، مواد مخدر، اضطراب، ناامیدی، ترس، عصبانیت، خصومت، و گنهکاری ممکن است زمینه ای برای ارتکاب خودکشی باشند برخی نیز برای مجازات اطرافیان و بازماندگان اقدام به خودکشی می نمایند یعنی اعضای خانواده، همکاران و حتی جامعه را به خاطر برخی خطاها به این طریق از نظر خودشان مجازات می کنند.

آقای درکتاب به طور کلی برخی از شایع ترین انگیزه های افراد در خودکشی را عوامل ذیل می داند: افسردگی - گناه - از دست دادن عزیز - مواد مخدر - بیماری های علاج ناپذیر - مرگ فرزند - الکل - وجود بیماری در خانواده - موقیعت های مالی دشوار -

سترس بحران های خانوادگی- از دست دادن شغل- ترس- آسیب های هیجانی متعدد- یاس- عصبانیت- مشکلات روانی- نقص عضو فیزیکی و عدم توانایی کلی در سازش با زندگی می داند.

بررسی ها نشان داده اند که ۱۰ تا ۱۸ درصد جمعیت عمومی فکر خودکشی و ۳ تا ۵ درصد اقدام به خودکشی را در طول عمر داشته اند. (ویسمن و همکاران، ۱۹۹۹) و اقدام به خودکشی به ترتیب در افراد بی کار و پس از آن خانه دار دیده شده است (جمشید زاده ۱۳۸۱). همچنین طی تحقیقاتی در شهرستان کرج نشان می دهد سن کمتر، جنس زن، سابقه بیماری روانی، مصرف دخانیات و الکل در طول عمر و بیکاری از متغیرهایی هستند که به صورت مستقل می توانند پیش بینی کننده اقدام به خودکشی باشند. (نجومی، مرضیه و همکاران، ۱۳۸۶، ص ۲۲۲) در ضمن در این بررسی معلوم شد بیش از دو سوم افراد با سابقه اقدام به خودکشی دارای سابقه بیماری روانی بلند مدت بوده اند. (نجومی، مرضیه، و همکاران، ۱۳۸۶، ص ۲۲۴).

شیوه های خودکشی:

اکثر قریب به اتفاق موارد داراویختگی به قصد خودکشی است (صناعی زاده، حسین، ۱۳۸۷، ۱۴۵) شیوه مرگ در تعیین انگیزه و قصد خودکشی مهم است برای مثال افرادی که خود را حلق آویز نموده یا خودشان را از بلندی پرت می کنند نشان می دهند که در پایان دادن به زندگی شان جدی و مصمم هستند همچنین مرگ هایی که با ترکیب روشهایی با هم (سم خوردن، تیراندازی، خودزنی با چاقو و غیره) انجام می گیرد نشان دهنده تمایل بیش از حد متوفی به مرگ می باشد. (صناعی زاده، حسین، ۲۶۲، ۱۳۸۷).

لازم به ذکر است در صورتی که ماهیت مرگ خودکشی باشد مامور تحقیق باید نسبت به سه مورد ذیل توجه کافی داشته باشند. ۱- سلاح یا آلت مورد استفاده برای خودکشی در صحنه موجود خواهد بود. ۲- جراحات و زخم به نظر می رسد توسط متوفی ایجاد شده باشند یا می توانند توسط وی به وجود آمده باشند. ۳- متوفی یک انگیزه یا هدفی از خودکشی خواهد داشت بایستی توجه داشت که تعیین کننده نهایی ماهیت خودکشی پس از بررسی کلیه جوانب و حقایق پرونده پزشکی قانونی خواهد بود. (صناعی زاده، حسین، ۱۳۸۷، ۲۵۹).

گفتار سوم: خودکشی از منظر حقوق جزای تطبیقی

تا قبل از انقلاب کبیر فرانسه، خودکشی در این کشور به دلیل نفوذ مذهب مسیحیت، قابل مجازات بود و کیفر فرد انتحار کننده، ضبط اموال و دارایی او به نفع دولت بود. بعد از انقلاب کبیر فرانسه، مجازات های سابق خودکشی لغو شد. قانون جزای فرانسه، مصوب ۱۸۱۰ میلادی خودکشی، را فاقد وصف مجرمانه و غیرقابل مجازات دانست و از این رو مسأله شرکت یا معاونت در خودکشی غیرقابل طرح بود. (ولیدی، ص ۱۴۰). در این زمان در فرانسه، بنابر نظریه «استعاره مجرمیت» (ماده ۵۹ قانون جزای مصوب ۱۸۱۰ میلادی)، تحریک یا کمک به خودکشی، جرم محسوب نمی شد. البته معاون جرم تحت عنوان جرم «یاری نکردن کسی که در معرض خطر است» مندرج در ماده ۳۱۹ قانون جزای مصوب ۱۸۱۰ میلادی قابل پیگرد بود. رویه قضایی فرانسه نیز در گذشته، قتل بنا به درخواست یا فرمان را جنایت به شمار آورده بود. (رأی دیوان کشور فرانسه در تاریخ ۲۱ اوت ۱۸۵۱ میلادی) خودکشی جمعی نیز به موجب رأی مورخ ۲۲ ژوئن ۱۸۳۸ دیوان کشور فرانسه، جرم محسوب می شد (لتاویلا، انریکو، ۱۳۸۴، ۲۰۷).

در حال حاضر در کشور فرانسه، خودکشی جرم نیست، ولی تحریک به خودکشی یا تبلیغ و آگاهی به هر نحو مانند استفاده از جراید و وسایل سمعی و بصری، موضوع مواد ۱۴، ۲۲۳، ۱۳، ۱۵، ۲۲۳ و ۲۲۳ قانون جزای فرانسه مصوب ۱۹۹۲ میلادی، دارای وصف مجرمانه است. این قانون از سال ۱۹۹۴ به مورد اجرا گذارده شد. برابر این مواد، تحریک به خودکشی، موضوع جرم مستقلی است و تحریک دیگری به خودکشی، مستوجب سه سال حبس و سیصد هزار فرانک جریمه نقدی است. در صورتی که تحریک، منتهی به خودکشی یا شروع به خودکشی شده باشد چنانچه جرم مذکور در پیشین نسبت به کسی که دارای کمتر از پانزده

سال سن باشد، ارتکاب یابد، مجازات مرتکب پنج سال حبس و جزای نقدی به مبلغ پانصد هزار فرانک تعیین گردیده است. (گلدوزیان، ۱۳۸۴، ۵۶).

در انگلستان اگر انتحار منجر به مرگ می‌شد، انتحارکننده از تشریفات مذهبی دفن و تشییع جنازه محروم می‌گشت و اگر شروع به انتحار شده بود، ولی به نتیجه نرسیده بود، عمل مرتکب در حکم قتل عمد ساده تلقی می‌شد. (گلدوزیان، ۱۳۸۴، ۵۷) در حقوق جزای قدیم انگلستان، خودکشی جنایت محسوب می‌شد و در خودکشی‌های مضاعف نیز بازمانده، پس از مرگ طرف دیگر، قاتل شناخته می‌شد. (التا ویلا، پیشین، ص ۲۰۷).

ماده ۲۱۶ قانون جزای آلمان، قتل بر اثر الحاح و تمنای صریح و جدی مجنی‌علیه (قتل از روی ترحم یا اتانازی) را قتل عمد می‌شناخت. قانون جزای ایتالیا، قتل با رضایت مجنی‌علیه را در ماده ۵۷۹ و تحریک یا کمک به خودکشی را به موجب ماده ۵۸۰ جرم دانسته و کیفرهای این جرایم را در برخی موارد تشدید کرده است، همچون مواردی که مجنی‌علیه کمتر از هجده سال سن داشته، یا دچار اختلال روانی باشد. به موجب ماده ۵۸۰ قانون جزای ایتالیا، «هرکس مسبب خودکشی دیگری شود، یا نقشه خودکشی او را تقویت کند، یا به نحوی اجرای آن را تسهیل کند» مجازات خواهد شد. همچنین مطابق ماده ۵۷۲ همین قانون، مجازات کسی که در اثر سوءرفتار، سبب مرگ و خودکشی دیگری شود، تشدید می‌شود. در آمریکا مطابق قانون جزایی نیویورک مصوب ۱۸۸۱ میلادی، «اگر عمل خودکشی به نتیجه نرسیده باشد، مجازات ندارد، ولی اگر شروع به آن شده و به نتیجه نرسیده باشد، مرتکب به مجازات حبس با اعمال شاقه تا دو سال و پرداخت جریمه تا هزار دلار محکوم می‌شود». (پاد، ابراهیم، ۱۳۴۸، ۳۲).

به این ترتیب، به خلاف قانون جزای قدیم فرانسه، بعضی از کشورها همچون انگلستان، در قرن نوزدهم، خودکشی را قابل مجازات می‌دانستند و در مورد «جرم انگاری» خودکشی، نحوه کیفری تلقی کردن خودکشی در قرن بیستم دارای تحولاتی بوده است، به طوری که این عمل در بین جوامعی که آن را جنایت محسوب می‌کردند قاطعیت خود را از دست داد (کی نیا، مهدی، ۴۵۲).

مساعدت و معاونت در خودکشی، در قوانین کیفری کشورهای نروژ، دانمارک، ایسلند و سوئیس نیز مورد توجه قرار گرفته است؛ قانون جزای ۱۹۳۸ سوئیس که در سال ۱۹۵۰ اصلاح شده است، در ماده ۱۱۵، فعل کسی را که با سوء نیت، دیگری را تحریک و وادار به خودکشی کند، یا برای این کار با او مساعدت نماید، قابل مجازات دانسته است. (قانون مجازات عراق مصوب ۱۹۶۹ نیز تحریک به خودکشی را با توجه به عواقب آن و موقعیت سنی و کیفیت شعور مجنی‌علیه مورد توجه قرار داده است. براندون، استیو، ۱۳۷۵، ۸۵).

مبحث دوم: واکاوی خودکشی در پرتوی حقوق و قوانین ایران

گفتار اول: خودکشی در حقوق کیفری ایران

در باب سوم از قانون مجازات عمومی و در قوانین جزائی دیگر تکلیف قتل عمدی و خطائی تعیین گردیده است. اما قانون جزا در مورد خودکشی سکوت اختیار نموده است. ولی در عین حال مسلم است که خودکشی محل نظم عمومی بوده و در صورت عدم جلوگیری آن مفاسد اجتماعی فراوانی را به جامعه تحمیل خواهد کرد (دادپرور، حسین، ۱۲) از لحاظ سبب تاریخی در قانون مجازات در قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ شمسی و اصطلاحات آن در سال ۱۳۵۲، خودکشی جرم نبود و اساساً راجع به خودکشی، شروع به خودکشی یا معاونت و مشارکت در خودکشی، مجازاتی پیش‌بینی نشده بود. در حال حاضر نیز در قوانین مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ خودکشی یا شروع به آن جرم نیست؛ بنابراین از غیر قابل مجازات بودن خودکشی نباید نتیجه گرفت که سایر صدمات بدنی که کسی به انگیزه خاص، شخصاً به خود وارد می‌کند، مانند آن که عضوی از بدن خود را

به منظور فرار از انجام خدمت وظیفه عمومی ناقص نماید، قابل مجازات نیست، بلکه این قبیل صدمات شخصی بدنی به عنوان عمل مجرمانه، ممنوع و قابل مجازات می‌باشند (ولیدی، ۱۴۲).

قانونگذار ایران، معاونت در جرم را به عنوان جرم مستقل نمی‌شناسد، بلکه از نظریه مجرمیت عاریه‌ای و استعاره‌ای پیروی کرده است، بدین معنی که تحقق معاونت در جرم، منوط به اقدام مجرمانه‌ای است که مباشر جرم مرتکب می‌شود و هرگاه عملی قانوناً جرم تلقی نشود، احراز معاونت در آن هم قابل تصور نیست، معاونت در آن نیز جرم تلقی نشده و فاقد کیفر می‌باشد. (ولیدی، ۱۴۱) لازم به ذکر است در قوانین کیفری ایران شروع به خودکشی هم جرم نبوده و در خصوص تهدید به خودکشی نیز تهدید به انجام خودکشی در قوانین جزائی جرم نیست مگر آنکه توسط زندانی و در محل زندان صورت گیرد که در این مورد تخلف انضباطی از آئین نامه زندانی تلقی شده و متخلف حسب مورد طبق نظر شورای انضباطی زندان تنبیه یا در مراجع قضائی محاکمه خواهد شد. نکته آخر نیز که در قوانین ایران راجع به خودکشی به آن اشاره شده است ماده ۸۳۶ قانون مدنی ایران، وصیت فرد خودکشی کننده مقرر را معتبر ندانسته و «هرگاه کسی به قصد خودکشی خود را مجروح یا مسموم کند یا اعمال دیگر از این قبیل که موجب هلاکت است، مرتکب گردد و پس از آن وصیت نماید، وصیت در صورت هلاکت باطل است و هرگاه اتفاقاً منتهی به فوت نشد، وصیت نافذ خواهد بود»

گفتار سوم: خودکشی در قانون جرایم نیروهای مسلح

مطابق ماده ۵۹ قانون سابق مجازات جرایم نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۱: «هرکس برای معافیت از خدمت نظام و یا تهدید فرمانده یا رئیس و یا دیگر افراد مافوق، عمدتاً به نحوی به خود صدمه‌ای وارد کند که مستلزم معافیت از خدمت باشد، علاوه بر انجام خدمت مقرر، به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم می‌شود» و ماده دیگر در ماده ۵۱ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ است. مطابق این ماده «هر نظامی که برای فرار از کار یا انجام وظیفه و یا ارباب و تهدید فرمانده یا رئیس و یا هر مافوق دیگر یا برای تحصیل معافیت از خدمت و یا انتقال به مناطق مناسب‌تر و یا کسب امتیازات دیگر عمدتاً به خود صدمه وارد آورد یا تهدید به خودزنی نماید یا به عدم توانایی جسم یا روحی متعذر شود و بنا به گواهی پزشک نظامی یا پزشکان قانونی، تمارض او ثابت گردد و یا در انجام وظایف نظامی بی‌علاقگی خود را در موارد متعدد ظاهر کند، به نحوی که در تضعیف سایر نیروهای نظامی مؤثر باشد، علاوه بر جبران خسارت وارده به ترتیب زیر محکوم می‌گردد:

الف) هرگاه در مقابل دشمنان باشد، چنانچه عمل وی موجب اخلال در نظم (به هم خوردن امنیت کشور) و یا شکست جبهه اسلام گردد، به مجازات محارب و در غیر این صورت به حبس از دو تا ده سال؛

ب) هرگاه در زمان جنگ باشد و در مقابل دشمنان نباشد، به حبس از یک تا پنج سال؛

ج) در سایر موارد، به استثناء مواردی که صرفاً تخلف انضباطی محسوب می‌شود، به حبس از سه ماه تا یک سال

به استناد ماده پنج عناوین تخلف موضوع مواد اشاره در ماده ۱۳۰ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح ایراد صدمه به خودزنی، تمارض و بی‌علاقگی به خدمت در موارد ذیل صرفاً تخلف انضباطی محسوب می‌گردد؛

۱. اعلام و اظهار ایراد صدمه به خود
۲. تسهیل شرایط، تعلیم و تحریک دیگران برای ایراد صدمه به خود یا تهدید به خودزنی
۳. تمارض برای عدم انجام امور غیررزمی.
۴. تهدید به خودزنی، تمارض در برابر فرمانده، رئیس یا مافوق خارج از سلسله مراتب.
۵. تظاهر به بی‌علاقگی به خدمت در موارد متعدد در غیر از شرایط رزمی، جنگی و بحرانی

۶. ایراد صدمه جزئی به خود به گونه ای که وقفه ای در انجام وظایف روزانه وی ایجاد نشود.

گفتار چهارم: دعوت به خودکشی در قانون جرایم رایانه ای

دعوت در اصل، ریشه ای عربی دارد (د ع و) و در لغت به معنای خواندن و طلب کردن است (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۷: ۱۰۹۳۰). دعوت کسی به خودکشی لزوماً معاونت در خودکشی نیست، از این جهت که معاونت در جرم در ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی تعریف شده است که با هر یک از مفاهیم ترغیب، تطمیع، تحریک، دسیسه، فریب، تهیه یا ساختن وسیله ارتکاب جرم، ارائه طریق ارتکاب جرم و تسهیل وقوع جرم محقق می شود که غیر از دعوت است، بدین معنی که دعوت لزوماً با تحریک شدن مخاطب همراه نیست یا اینکه لزومی ندارد که خودکشی کننده با دعوت تطمیع شده باشد و نیازی نیست که دعوت کننده مضاف بر دعوت کردن با دادن انگیزه های مالی یا مادی، شخص را مصمم به ارتکاب خودکشی کند و حتی لزومی ندارد که این دعوت توأم با اصرار یا تاکید باشد، بلکه صرف دعوت به خودکشی کفایت می کند. با این توصیف می توان هر یک از مفاهیم معاونت در جرم را اخص از دعوت دانست. مهم ترین وجه تمایز دعوت از معاونت در قتل عمدی، در نتیجه و تعاقب آن ها است، به این معنی که زمانی جرم معاونت در قتل واقع می شود که جرم اصلی یعنی قتل عمدی محقق شود، در حالی که در دعوت به خودکشی این چنین نیست که حتماً خودکشی محقق شود. البته دعوت همچون معاونت باید نوعاً موثر باشد. میزان تاثیر دعوت، به اوضاع و احوال و خصوصیات روانی و موقعیت و رابطه دعوت کننده و دعوت شونده بستگی دارد. بنابراین دعوت، مبنی و مسبوق به ارتباط قبلی میان طرفین است و بالبداهه دعوت به خودکشی محقق نمی شود و احراز آن امری موضوعی و موکول به تشخیص قاضی است.

نتیجه گیری و پیشنهادات

پس از تعریف خودکشی و واکاوی آن از منظر جرم شناسی و حقوقی و بررسی تمامی ابعاد آن مشاهده شد که موضوع خود زنی و خودکشی در قانون مجازات ایران در تمامی قوانین از قانون مجازات سال ۱۳۰۴ گرفته تا قانون مجازات ۱۳۹۲ مغفول باقی مانده و به آن اشاره ای نشده است و توجیه آن نیز اصل قانونی بودن جرایم و مجازات ها است که بیان می کند تا عملی جرم انگاری نشده باشد قابل مجازات نخواهد بود لذا چون در قانون ماده ای به موضوع خودکشی اشاره ای نکرده است جرمی صورت نگرفته است اما از قوانین خاص کیفری نیز نباید غافل شد که خود زنی و تحریک به خودکشی را به نوعی جرم انگاری کرده است یعنی قانون جرایم نیروهای مسلح که خود زنی را جرم انگاری و قانون جرایم رایانه ای ترغیب به خودکشی را جرم انگاری نموده است در پایان نیز مطالب ذیل جهت پیشگیری از خودکشی پیشنهاد می شود

- ۱- بالا بردن امید و نشاط در جامعه
- ۲- کاهش استرس های مردم
- ۳- ارتقای سلامت روانی قشرهای خطر پذیر
- ۴- تقویت آموزه های دینی
- ۵- جرم انگاری معاونت به خودکشی در قانون مجازات تا عاملی بازدارنده محسوب شود.

فهرست منابع:

۱. قرآن مجید
۲. قانون مجازات اسلامی
۳. قانون جرایم نیروهای مسلح
۴. قانون جرایم رایانه ای

۵. سالار زاده، نادر، خودکشی دورکیم، انتشارات دانشگاه علامه، ۱۳۹۳،
۶. صدیق سروسستانی، رحمت‌الله: آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی)، تهران: انتشارات سمت، چاپ اول، ۱۳۸۶،
۷. کی‌نیا، مهدی: مبانی جرم‌شناسی، ج ۱، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ هفتم، ۱۳۸۴،
۸. یاد، ابراهیم: حقوق کیفری اختصاصی، ج ۱، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۴۸،
۹. لتاویلا، انریکو: روان‌شناسی قضایی، مترجم: مهدی کی‌نیا، ج ۱، تهران: انتشارات مجد، چاپ دوم، ۱۳۸۴،
۱۰. گلدوزیان، ایرج: حقوق جزای اختصاصی جرایم علیه تمامیت جسمانی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران چاپ یازدهم، ۱۳۸۴،
۱۱. براندون، استیو: مروری بر حقوق جزای انگلستان، ترجمه و توضیحات: حسین میرمحمد صادقی، تهران: نشر حقوقدان، چاپ اول، ۱۳۷۵،
۱۲. دادپرور، حسین، فصلنامه کانون وکلا، شماره ۴۹
۱۳. اردبیلی، محمد علی، حقوق جزای عمومی ۲، ج ۲ میزان، سال ۱۳۸۶
۱۴. آرون، ریمون، مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه‌شناسی، ترجمه باقر پرهام، ج ۵، ۱۳۸۱
۱۵. طباطبایی، محمد حسین، تفسیر المیزان، ترجمه صالحی کرمانی، ۱۳۸۹
۱۶. صابری، محمد، گزارش کنفرانس سلامت روان در کشور، ایسنا، تهران، ۱۳۸۹
۱۷. شاکری، ابوالحسن، رستگاری، ماندانا، جرم دعوت به خودکشی در حقوق کیفری ایران، پژوهش حقوق کیفری، سال ۲، شماره ۴، پائیز ۱۳۹۴
۱۸. مولوی، حسین، اعظمی، مهران، بررسی ویژگی‌های شخصیتی افراد مراجعه‌کننده به علت خودزنی به مرکز پزشکی قانونی شهرکرد، فصلنامه پزشکی قانونی، زمستان ۱۳۸۵، شماره ۴۴
۱۹. خاکپور، محمد، مهرآفرید، معصومه، تاثیر مداخله شناختی رفتاری گروهی بر کاهش نگرش‌های ناکارآمد ناامیدی و افکار خودکشی در زندان، فصلنامه پیشگیری، سال ۷، شماره ۲۵، ۱۳۹۱
۲۰. سالار زاده، نادر، خودکشی دورکیم، انتشارات دانشگاه علامه، ۱۳۹۳
۲۱. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، جزوی جامعه‌شناسی دوره ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۴
۲۲. صنایع زاده، حسین، پزشکی قانونی، پزشکی قانونی، نشر دادگستر، تابستان ۱۳۸۷، ج اول
۲۳. لتاویلا، انریکو: روان‌شناسی قضایی، مترجم: مهدی کی‌نیا، ج ۱، تهران: انتشارات مجد، چاپ دوم، ۱۳۸۴